

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การบริหารการผลิตรายการโทรทัศน์ท้องถิ่นด้านปกิณกะบันเทิงของสถานีเคเบิลทีวี (KCTV)” ผู้วิจัยได้นำแนวความคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดประเภทรายการโทรทัศน์ของ แกร์รี วานเนล (Garry Whannel)
2. แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตรายการโทรทัศน์ (Production Television)
3. ทฤษฎีผู้ปิดและเปิดประตูสาร (Gatekeeper Theory)
4. ทฤษฎีการกำหนดระเบียบวาระของข่าวสาร (Agenda-setting Theory)
5. ทฤษฎีระบบ (System Theory)
6. แนวคิดเรื่องการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach)
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดประเภทรายการโทรทัศน์ของแกร์รี วานเนล

วานเนล (Whannel, 1992, pp. 60-61) กล่าวไว้ในหนังสือ Fields in vision: television sport and cultural transformation (1992) เกี่ยวกับลักษณะของรายการโทรทัศน์ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลักคือ

1. รายการโทรทัศน์ประเภทข่าว (Non-fiction/journalism) อันได้แก่ รายการข่าว และวิเคราะห์ข่าว (News and current affairs) รายการสารคดี (Feature and documentary) รายการถ่ายทอดสด (Live) รายการนิตยสารทางโทรทัศน์ (Magazine) ซึ่งรายการประเภทนี้มีลักษณะสะท้อนแนวคิดทางวิชาชีพเป็นสำคัญ นั่นคือ ถือหลักความยุติธรรม ความเป็นกลาง จริงจังหนักแน่น และอาศัยอ้างอิงต่อผู้มีอำนาจหน้าที่

2. รายการโทรทัศน์ประเภทบันเทิง (Light entertainment) อันมีหลักการของการเป็นโทรทัศน์ที่ดี (Good television) นั่นคือ มีการเตรียมการที่ดี มีมาตรฐานทางวิชาชีพ อาศัยมาตรฐานทางเทคนิคระดับสูง มีการนำเสนออย่างมีชีวิตชีวา สร้างความตื่นเต้นเร้าใจด้วยลักษณะของบุคคลและดารา และดึงดูดผู้ชมได้แทบทุกกลุ่ม รวมทั้งมีค่านิยมของธุรกิจบันเทิง นั่นคือ มีการประเมินความสำเร็จหรือความล้มเหลวตามเกณฑ์ของธุรกิจบันเทิง อาทิ รายการเกมโชว์ และ

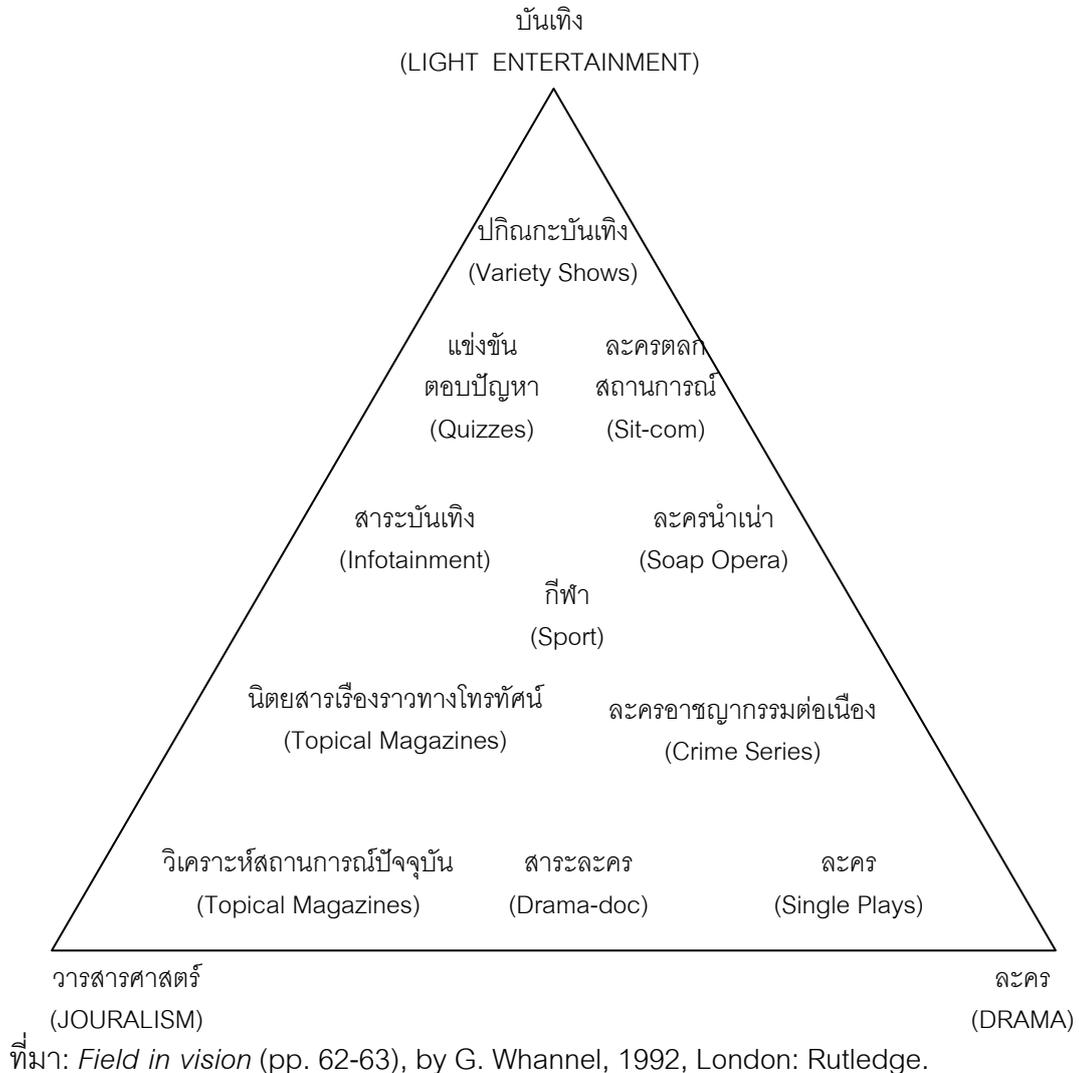
แข่งขันตอบปัญหา (Game and quiz show), รายการปิกนิกะบันเทิง (Variety), รายการสนทนา (Talk), รายการสด Reality TV, hybrid programme หรือ รายการลูกผสม เป็นรายการที่มีการผสมผสานระหว่าง รูปแบบรายการที่หลากหลาย นำเสนอเรื่องราวเดียวอย่างกลมกลืน เช่น รายการคิดข้ามเมฆ นอกจากนี้ยังมีรายการประเภท Chris Delivery - ผสมระหว่าง รายการให้การศึกษา รายการสอน/sit-com/โชว์/ละคร เพื่อจำลองเหตุการณ์ในการเล่าเรื่อง เช่น รายการ เก่งยกห้อง

3. รายการโทรทัศน์ประเภทละคร (Drama) เป็นรายการที่ยึดแบบแผนของการละคร และการเล่าเรื่อง ซึ่งความสำเร็จของละครแต่ละเรื่องก็ต้องขึ้นอยู่กับการดึงดูดผู้ชมด้วยการเล่าเรื่อง ประกอบด้วย ประเภทที่ 1. ละครพิเศษ (Drama special) ละครประเภทนี้เป็นละครประเภทพิเศษ ที่เล่นในวาระโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันแม่ ประเภทที่ 2. ละครชุด (Series) เป็นละครตอนสั้น ๆ ต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ไม่จบในตอน เล่นแต่ครั้งจะจบในเวลา 30-60 นาที ประเภทที่ 3. ละครตลก สถานการณ์ (Sit-com: Situation comedy) เป็นละครแนวสนุกสนานมีลักษณะล้อเลียนสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น

วานเนล (Whannel, 1992, pp. 62-63) ได้สร้างภาพของการจัดแบ่งประเภทของ รายการโทรทัศน์ในลักษณะต่าง ๆ ขึ้น โดยเขากล่าวว่าหากลากโยงเส้นระหว่าง 3 ประเภทหลักของ รายการโทรทัศน์ดังกล่าวก็จะได้รูปสามเหลี่ยมซึ่งมีประเภทของรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ แยกย่อยอยู่ ภายในอีกจำนวนหนึ่ง (ภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1

การจัดแบ่งประเภทรายการโทรทัศน์ของแกรรี วานเนล

จากการศึกษาแนวคิดในด้านประเภทต่าง ๆ ของแกรรีวานเนล (Garry Whannel) สามารถอธิบายประกอบตัวอย่างรายการในปัจจุบันได้ว่า ประเภทต่าง ๆ ของรายการโทรทัศน์ เมื่อจัดแบ่งตามแนวทางของประเภทหลักทั้ง 3 ของรายการโทรทัศน์ นั่นคือ ข่าว บันเทิง และละคร จะเห็นว่ารายการประเภทวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน (Current affairs) เป็นรายการแบบข่าวทั้งหมด ซึ่งเป็นรายการที่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับข่าว และสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยการวิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาข่าวมีทั้งข่าวเกษตร ข่าวพยากรณ์อากาศ ข่าวบันเทิง ข่าวสังคม ธุรกิจ ข่าวอาชญากรรม ข่าวศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น โดยในปัจจุบันรายการข่าวได้นำความบันเทิง

เข้ามาสอดแทรกด้วย โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการรายงานข่าว จากเดิมที่ผู้ประกาศข่าว ทำหน้าที่อ่านข่าวเพียงอย่างเดียว มาเป็นลักษณะการเล่าข่าว ที่ผู้ประกาศสามารถนำเสนอข่าว ด้วยลีลาเป็นกันเองกับผู้ชมทางบ้าน เช่น รายการเรื่องเล่าเช้านี้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีรายการ ประเภทบันเทิงะบันเทิง (Variety show) เป็นรายการบันเทิงแบบทั้งหมดและเป็นรายการที่รวบรวม ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ อาทิ รายการอาจมีองค์ประกอบด้วยรายการย่อยประเภทต่าง ๆ อย่างการแสดงดนตรี ร้องเพลง ละครสั้น เกม สатиติ สนทนาและสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการ หรือ การแสดงอื่น ๆ อยู่ในรายการ รวมทั้ง ยังมีรายการประเภทละคร (Single plays) เป็นรายการ ละครแบบทั้งหมด ลักษณะของรายการประเภทนี้จะเป็นเรื่องแต่ง และการเล่าเรื่อง เหมือนเป็นการ สร้างโลกที่คล้ายคลึงกับโลกที่เราอาศัยอยู่ และเป็นรายการที่นำเสนอเป็นเรื่องราว มีตัวละคร ดำเนินเรื่อง และตัวละครแต่ละตัวจะมีบทบาทในเนื้อเรื่อง ให้เรื่องราวสามารถดำเนินต่อไปได้ ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง การยอมรับของรูปแบบรายการประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินคุณภาพ ของการดำเนินละคร เช่น บทประพันธ์ การแสดง ฉาก เป็นต้น

ส่วนรายการที่มีลักษณะแฝงอยู่ของรายการ ประเภทข่าว และบันเทิง ได้แก่ รายการ ประเภทนิตยสารเรื่องราวทางโทรทัศน์ (Topical magazines) ซึ่งเป็นรายการที่เน้นความหลากหลาย ของประเด็นเรื่องราวที่น่าสนใจ แบ่งเป็นช่วง โดยเนื้อหาของแต่ละช่วงอาจเป็นอิสระต่อกัน แต่ต้อง เป็นเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ชมโดยตรง กลุ่มผู้ชมเป้าหมายของรายการจะมี ลักษณะเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น รายการเบรียวกปาก ครววินดี ชูรักชูรส ตลาดสดสนามเป้า เป็นต้น, รายการสาระบันเทิง (Infotainment) คือ รายการที่มีการนำเสนอสาระความรู้ต่าง ๆ สอดแทรกด้วย รูปแบบความบันเทิงและมีผู้ดำเนินรายการ, ส่วนรายการแข่งขันตอบปัญหา (Quizzes) รายการ ประเภทนี้เป็นรายการที่มีกิจกรรมเพื่อให้คนหรือกลุ่มคนได้ใช้ทักษะทางร่างกายหรือความสามารถ ทางสติปัญญา และแสดงความสามารถนั้นออกมา โดยเป็นการแข่งขันกันระหว่าง 2 ฝ่ายขึ้นไป ภายใต้ กฎหรือกติกาตามที่ตกลงกันได้ หากฝ่ายใดชนะจะได้รับรางวัล ส่วนผู้แพ้จะได้รับรางวัลปลอบใจ หรือถูกคัดออก เช่น ยกสยาม 50:50 (ห้าสิบห้าสิบ) คีค 12 ราศี เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีรายการที่มีลักษณะแฝงอยู่ของรายการประเภทข่าวและละคร ได้แก่ รายการประเภท ละครตลกสถานการณ์ (Sit-com) เป็นละครแนวสนุกสนานมีลักษณะล้อเลียน สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น รูปแบบการนำเสนอจะแตกต่างจากละครประเภทอื่น คือ ใช้รูปแบบที่ ไม่สมจริง (Overact) ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาที่หยิบมานำเสนอมีพื้นฐานความเป็นจริงเนื้อหานั้นจะมีความ หลากหลาย มีความสัมพันธ์หลายรูปแบบ หลายกลุ่มคน และมีอารมณ์แบบขบขันเป็นพื้นฐาน มี เนื้อเรื่องสั้น จบเป็นตอน ๆ เช่น เป็นต่อ บางรักซอยเก้า เฮงเฮงเฮง เป็นต้น, นอกจากนี้ละครน้ำเน่า

(Soap opera) เป็นละครเรื่องยาวที่ไม่จบในตอนเดียว เนื้อหาจะต่อเนื่องไปเรื่อย มีตัวละครดำเนินเรื่อง และตัวละครแต่ละตัวจะมีบทบาทในการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจบจบเรื่อง เนื้อหาละครจะเป็นเรื่องราวที่ดัดแปลงจากชีวิตจริง ทั้งเรื่องราวในอดีต ปัจจุบัน รวมทั้งเรื่องราวมมติ ซึ่งเนื้อหามักเป็นแนวชิงรักหักสวาท เช่น ละครเรื่องทศดาวบุษยา บ้านทรายทอง เป็นต้น ส่วนละครชุดอาชญากรรม (Crime series) เป็นละครสั้น ๆ เล่นแต่ละครั้งจะจบในเวลา 30-60 นาที แต่จะออกอากาศเป็นประจำ จะใช้ตัวละครเดียวกันและฉากเดิมในทุกตอน ทำให้ผู้ชมรู้จักนิสัยใจคอของตัวละคร สภาพครอบครัว เพื่อนสนิท จะสร้างแต่ละตอนด้วยพื้นฐานแนวเดียวกัน แต่เรื่องราวจะเปลี่ยนไป เช่น น้องใหม่ร้ายบริสุทธิ์ เป็นต้น

ส่วนรายการ กีฬา (Sport) นั้น เนื่องจากอยู่ระหว่างกึ่งกลางของสามเหลี่ยม จึงมีลักษณะแฝงอยู่ของรายการทั้ง 3 ประเภทหลัก คือ ข่าวบันเทิง และละคร เป็นรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกีฬาต่าง ๆ ที่ผู้ประกาศจะนำเสนอในเชิงวิเคราะห์จากสถานการณ์จริง โดยรายการกีฬา (Sport) นั้นจะเป็นรายการที่ให้ความบันเทิงอยู่แล้ว ประกอบกับรายการกีฬา (Sport) จะมีนักกีฬา ซึ่งเป็นเสมือนตัวละครที่มีบทบาทในการเป็นผู้เล่นตั้งแต่เริ่มต้นการแข่งขันจนกระทั่งรู้ผลแพ้ชนะ

ซึ่งจากประเภทของรายการที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถอธิบายได้ว่า รายการประเภทต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านลักษณะเนื้อหาที่น่าสนใจ ระยะเวลา รวมทั้งโครงสร้างรายการ โดยในการศึกษาครั้งนี้จะเน้นศึกษารายการประเภทบันเทิง (Light entertainment) ได้แก่ รายการป๊อปปูล่าบันเทิง ซึ่งรายการป๊อปปูล่าบันเทิง เป็นรายการที่รวบรวมความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้ชมเป้าหมายที่มีความหลากหลาย ซึ่งมีความน่าสนใจในการชมแตกต่างกันออกไป รูปแบบรายการจะมีทั้งการแสดงดนตรี ร้องเพลง ละครสั้น เกม สาทิต สนทนา และสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการ หรือการแสดงอื่น ๆ อยู่ในรายการ มีพิธีกรเป็นผู้ดำเนินรายการและสร้างสีสันให้กับรายการ ซึ่งประกอบด้วย รายการวันละคร้าน รายการห้องบุษบา รายการไอเดียคิดส์ (Idea kids) รายการไฮ! มันทเดย์ (Hi! Monday) รายการท่องเที่ยวกับนายเกษตร และรายการปลื้ม

แนวความคิดเกี่ยวกับการผลิตรายการโทรทัศน์ (Production television)

การจัดการรายการ และการผลิตรายการโทรทัศน์ เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของสถานีโทรทัศน์ที่จะต้องดำเนินอยู่ทุกวันเพื่อนำเสนอต่อผู้ชม การจัดการรายการและการผลิตรายการเป็นงานที่มีความยุ่งยาก และสลับซับซ้อนในการดำเนินงานพอสมควร ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้และความชำนาญในการปฏิบัติงาน รวมทั้งความตั้งใจจริง ที่จะผลิตรายการที่แปลกใหม่ มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ทั้งในแง่ของความรู้และความบันเทิง

การผลิตรายการโทรทัศน์ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ระหว่างการใช้เครื่องมือ ที่มีความซับซ้อนทางเทคนิค กับความคิดสร้างสรรค์ อันละเอียดอ่อน ผสมผสาน ออกมาเป็นตัวรายการงานผลิตรายการจึงเป็นเรื่องของการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างกลมกลืนกัน

ระวีวรรณ ประกอบผล (2520, น. 95) กล่าวถึง การผลิตรายการโทรทัศน์ว่า การพิจารณาผลิตรายการโทรทัศน์รายการใดรายการหนึ่งออกอากาศนั้น เป็นหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงของโปรดิวเซอร์ (Producer) นั่นคือ เมื่อผู้ผลิตรายการมีความคิด หรือได้รับความคิดที่จะผลิตรายการเสนอต่อผู้ชม สิ่งที่จะต้องทำคือ การนำความคิดสำหรับรายการใหม่นั้นมาพิจารณา ดังนี้

1. พิจารณาว่าความคิดในเรื่องนั้น ๆ เป็นแนวคิดที่ใหม่และมีความน่าสนใจในด้านเนื้อหาเพียงพอในการนำเสนอในรายการหรือไม่ เพราะเหตุใด เช่น เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ได้รับ ความสนใจหรือเป็นประเด็นในสังคมขณะนั้น

2. พิจารณาว่ารายการที่จะผลิตขึ้นมา เป็นประโยชน์ต่อผู้ชมในด้านใดบ้าง อาทิ ประโยชน์ในด้านการศึกษา เหตุการณ์สำคัญ หรือ ข้อควรระวัง การพิจารณาประโยชน์ของรายการที่จะนำเสนอต่อผู้ชมจะทำให้ผู้ผลิตรายการได้คำนึงถึงการกำหนดเป้าหมายของรายการว่าจะผลิตขึ้นโดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างใดบ้างเป็นการช่วยให้ผู้ผลิตรายการวางขอบเขตของการผลิตรายการได้ชัดเจนขึ้น

3. พิจารณาว่าความคิดที่จะนำมาเป็นรายการโทรทัศน์ มีข้อจำกัดในแง่ของการผลิตรายการอย่างไรหรือไม่ ในบางครั้งความคิดบางอย่างอาจจะมีคุณค่าที่น่าสนใจแต่ไม่เหมาะสมกับการนำเสนอเป็นรายการโทรทัศน์ เนื่องจากเป็นภาพที่ไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน กรณีรายการเด็ก เป็นต้น หรืออาจไม่สามารถหาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในรายการได้

เมื่อการพิจารณาในเรื่องความคิดในการผลิตรายการเสร็จสิ้นลง และถ้าผู้ผลิตรายการได้ผลจากการพิจารณานั้นออกมาว่า ควรจะนำความคิดนั้นมาจัดทำเป็นรายการโทรทัศน์

ผู้ผลิตรายการก็ต้องเริ่มคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิตรายการต่อไป ซึ่งองค์ประกอบได้แก่ (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2520, น. 95)

1. เนื้อหาของรายการ (Program content)
  2. ค่าใช้จ่ายในการผลิตรายการ (Cost)
  3. บทโทรทัศน์ (Script)
  4. ตัวแสดง (Talent)
  5. อุปกรณ์ทางเทคนิค (Technical facilities) ได้แก่ ฉาก วัสดุกราฟิก เครื่องแต่งหน้า เครื่องแต่งกาย กล้อง แสง เสียง การประสานงาน
- จากนั้นก็ถึงขั้นตอนที่ต้องพิจารณาว่า จะเลือกลักษณะของวิธีการผลิตรายการประเภทใด

ลักษณะของการผลิตรายการโทรทัศน์

โดยทั่วไปแล้ว สามารถแบ่งรายการโทรทัศน์ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภทด้วยกัน (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2520, น. 96)

1. **รายการสด** (Live program in studio) เป็นรายการที่จัดทำขึ้นในห้องส่งและออกอากาศพร้อมกันไปในทันที ทั้งนี้จะต้องมีการซ้อมการออกอากาศล่วงหน้าและการมีนัดหมายกันระหว่างผู้ผลิต-ผู้กำกับรายการและผู้ร่วมงานคนอื่น ๆ เพื่อให้รายการที่นำเสนอออกไปเป็นไปอย่างราบรื่น โดยไม่มีข้อผิดพลาด หรือจะต้องมีน้อยที่สุด รายการประเภทนี้จะต้องจัดทำขึ้นด้วยความระมัดระวัง เพราะถ้าเกิดอุปสรรคอันหนึ่งอันใดขึ้น ระหว่างที่รายการกำลังทำการออกอากาศอยู่ ก็อาจจะแก้ไขได้ไม่ทันทั่วทั้งที่ เป็นการลดคุณภาพของรายการลง อย่างไรก็ตามรายการประเภทนี้เคยนิยมทำกันมาก เพราะสะดวกคือ ทำงานครั้งเดียว ไม่มีการบันทึกเทปล่วงหน้าและประหยัดค่าใช้จ่ายโดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกโทรทัศน์ไทยในช่วงปี พ.ศ. 2498-2515 แต่ปัจจุบันสถานีโทรทัศน์หลายแห่งได้มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปโดยลดรายการสดลงและจัดรายการที่มีการบันทึกเทปล่วงหน้ามากขึ้น

2. **รายการสดนอกห้องส่ง** (Outside broadcast program) เป็นรายการที่จัดทำขึ้นนอกห้องส่ง โดยใช้รถถ่ายทอด (Outside broadcast van) ซึ่งมีอุปกรณ์ครบครัน รายการประเภทนี้มักเป็นรายการพิเศษ เช่น การถ่ายทอดการแข่งขันกีฬานัดพิเศษต่าง ๆ การถ่ายทอดพิธีสำคัญ ๆ ลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการรายงานเหตุการณ์ที่ไม่สามารถจัดทำขึ้นในห้องส่งได้ และทางสถานีจะบริการถ่ายทอดสดให้ผู้ชมสามารถเปิดเครื่องรับชมที่บ้านของตนได้ อย่างทันทั่วทั้งที่

3. **รายการที่มีการบันทึกเทปไว้ล่วงหน้า** (Videotape recorded program) ซึ่งมักเรียกกันว่า “รายการแห้ง” เพราะเป็นรายการที่จัดทำขึ้นล่วงหน้า โดยบันทึกรายการลงในเทปบันทึกภาพแล้วนำเทปบันทึกภาพนั้นไปออกอากาศอีกครั้งหนึ่ง โดยหลักการผลิตรายการแล้วถือได้ว่า เป็นวิธีผลิตรายการที่ถูกต้อง เพราะสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดที่จะมีขึ้นในรายการได้ด้วยวิธีการบันทึกและตัดต่อ จึงทำให้รายการมีคุณภาพและมาตรฐานสูงกว่ารายการสด (Live program) แต่อย่างไรก็ดี การผลิตรายการด้วยวิธีนี้ต้องใช้เวลาและเสียค่าใช้จ่ายสูงเพราะต้องจัดทำล่วงหน้า ต้องใช้เทปบันทึกภาพและบางครั้งผู้ร่วมรายการอาจไม่ค่อยตั้งใจทำงานนัก เพราะถือว่าเป็นรายการบันทึกเทปแต่หากผิดพลาดก็สามารถแก้ไขบันทึกใหม่ได้

4. **รายการภาพยนตร์** (Telecine) อาจเป็นภาพยนตร์ที่สั่งซื้อจากต่างประเทศเข้ามาฉาย หรือรายการภาพยนตร์ที่ได้ซื้อลิขสิทธิ์จากผู้สร้างภายในประเทศ หรือเป็นภาพยนตร์ที่ทางสถานีสนับสนุนผู้ผลิตให้ผลิตขึ้นเพื่อนำมาฉายทางโทรทัศน์ ซึ่งรายการภาพยนตร์ประเภทนี้เป็นรายการที่สถานีนิยมผลิตกันมากพอสมควร

รายการทั้ง 4 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีกรรมวิธีการผลิตรายการที่คล้ายคลึงกันอยู่อย่างหนึ่งคือ มีลำดับขั้นตอนในการผลิตรายการที่เป็นแบบแผนเดียวกัน นั่นก็คือ ผู้ผลิตรายการจะต้องมีความคิดว่าจะทำรายการออกมาในรูปแบบใด จะเป็นรายการที่ให้ความรู้ การศึกษา หรือบันเทิงสาระบันเทิง หรือทั้งสามอย่าง ความคิดเช่นนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการทำรายการคือ ให้ผู้ผลิตรายการได้คิดจัดทำรายการซึ่งมีรูปแบบลักษณะรายการ โดยคำนึงถึงผู้ชม วัน เวลาที่ออกอากาศ วัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ในรายการ วิธีการนำเสนอ ทั้งนี้จะประชุมหรือหารือร่วมกับผู้กำกับรายการ ผู้ช่วยผลิตรายการ ฝ่ายศิลป์ เทคนิค และทีมงานอื่นต่อไป

ในการผลิตรายการโทรทัศน์นั้น นอกจากจะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ หลายฝ่ายมากมายแล้ว ยังมีลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติที่เป็นระบบ ทั้งนี้ก็เพื่อให้การผลิตรายการดำเนินไปได้อย่างราบรื่นที่สุดนั่นเอง

ขั้นตอนการผลิตรายการโทรทัศน์ (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2520, น. 97)

โดยทั่ว ๆ ไป การผลิตรายการประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน

1. ขั้นวางแผนก่อนการผลิตรายการ (Preproduction planning)
2. ขั้นเตรียมการผลิตรายการ (Setup and rehearsal)
3. ขั้นผลิตรายการ (Production)
4. ขั้นหลังการผลิตรายการ (Post-production)

การผลิตรายการแต่ละรายการใช้ว่าจะประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนเหล่านี้เสมอไปอาจจะไม่มีในบางขั้นตอนได้ เช่น รายการข่าวประจำวันจะใช้เวลากับการเตรียมการผลิตรายการ (Setup and rehearsal) น้อยกว่ารายการประเภทอื่น ๆ รวมทั้งไม่มีขั้นหลังการผลิตรายการ (Post-production) อีกด้วย ในทางตรงกันข้ามรายการประเภทละคร ซึ่งต้องใช้วิธีการตัดต่อภาพเพื่อนำแต่ละฉากแต่ละตอน มาประกอบเข้าด้วยกันนั้น จะมีขั้นตอนการผลิตรายการครบทั้ง 4 ขั้นตอน (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2520, น. 97) รายละเอียดในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. ขั้นวางแผนก่อนการผลิตรายการ (Preproduction planning)

ขั้นตอนนี้ประกอบไปด้วยรายละเอียดที่สำคัญ 8 ประเด็น ดังนี้

- การพัฒนาแนวความคิด
- การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการผลิตรายการ
- การวิเคราะห์ผู้ชมเป้าหมาย
- การจัดทำงบประมาณ
- การค้นคว้าหาข้อมูล
- การกำหนดวิธีในการผลิตรายการ
- การเขียนโครงสร้างรายการและบทโทรทัศน์
- การประชุมทีมงานผลิตรายการ

เวลาที่ใช้ในขั้นตอนการวางแผนก่อนการผลิตรายการ อาจเป็น 1 วัน 1 สัปดาห์ หรือ 1 เดือน ก่อนวันถ่ายทำจริง จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของเนื้อหาที่จะผลิตออกไป

ขั้นตอนนี้เริ่มต้นที่โปรดิวเซอร์ (Producer) และผู้กำกับรายการ (Director) จะประสานงานและสื่อสารกับผู้เขียนบท (Script writer) เพื่อปรับแต่งบทให้สมบูรณ์และพร้อมสำหรับการถ่ายทำต่อไป จากนั้นบุคลากรของฝ่ายผลิตรายการ เช่น ผู้ควบคุมการผลิตรายการ ผู้กำกับรายการ ผู้กำกับเทคนิค ผู้ควบคุมเสียง ผู้ควบคุมแสง และผู้ออกแบบฉาก จะประชุมกันเพื่อวางแผนและจัดเตรียมงานเพื่อพร้อมก่อนการผลิตรายการทุกครั้ง

การวางแผนก่อนการผลิตรายการ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการผลิตรายการ ปัญหาต่าง ๆ จะไม่เกิดขึ้นถ้ามีการวางแผนอย่างดีโดยทีมงานฝ่ายผลิตรายการ ซึ่งหมายถึง การทบทวนแผนงานและลงมือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยก่อนผลิตรายการทุกครั้ง เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น เลื่อนการถ่ายทำซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม รวมทั้งหยุดการถ่ายทำกะทันหันทั้ง ๆ ที่ลงมือถ่ายทำไปแล้ว เป็นต้น

2. **ขั้นเตรียมการผลิตรายการ** (Set up and rehearsal)

ขั้นตอนนี้ประกอบไปด้วยการจัดเตรียม (Set up) และการซ้อม (Rehearsal)

2.1 **การจัดเตรียม** (Set up)

ทีมงานทุกคนต้องเตรียมงานทุกอย่างให้พร้อม ทั้งภายในห้องจัดรายการ และห้องควบคุมห้องจัดรายการก่อนการถ่ายทำทุกครั้ง เวลาที่ใช้ในการจัดเตรียมนี้ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของรายการที่จะผลิต และขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับซึ่งถูกกำหนดมาในขั้นตอนวางแผนก่อนการผลิตรายการ นอกจากนั้นทีมงานทุกคนต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง และควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน เพื่อให้งานประสบความสำเร็จ

การจัดเตรียมประกอบไปด้วยการดำเนินการดังนี้

- การจัดเตรียมฉาก อุปกรณ์ประกอบฉาก
- การจัดเตรียมไฟ
- การปรับแต่งเสียง
- การจัดเตรียมเทปและภาพประกอบต่าง ๆ

ในการจัดเตรียมนั้นทีมงานทุกคนควรทำหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายไปพร้อม ๆ กัน เช่น ขณะที่พนักงานจัดฉากกำลังตกแต่งฉาก ผู้ควบคุมแสงต้องควบคุมแสงไปด้วย และขณะที่กำลังจัดแสงอยู่นั้น ผู้ควบคุมเสียงควรปรับแต่งเสียงให้ได้ระดับที่สมดุล ขณะที่กำลังจัดเตรียมพื้นที่การถ่ายทำ ผู้กำกับเทคนิคควรตรวจสอบความพร้อมอุปกรณ์ทุกชนิด ซ่างภาพควรปรับแต่งภาพและมุมกล้องให้พร้อมเพื่อให้ภาพออกมามีที่ที่สุด ดังนั้นขั้นตอนการจัดเตรียมนี้ เป็นการจัดเตรียมทั้งรายละเอียดในการดำเนินรายการและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการถ่ายทำให้พร้อมที่สุด

นอกจากนั้น การจัดเตรียมงาน ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งบอกว่า การผลิตรายการนั้น ๆ จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ซึ่งถ้ามีรายละเอียดบางอย่างในขั้นตอนนี้ที่ทีมงานได้ละเลยไป ทีมงานผู้นั้นจะต้องจัดเตรียมและแก้ไขขั้นตอนการซ้อม ซึ่งจะทำให้เสียเวลามากขึ้นรวมทั้งเกิดความล่าช้าแก่องค์ประกอบอื่น ๆ ที่ต้องใช้เวลาสำหรับการซ้อมด้วยเช่นกัน

2.2 **การซ้อม** (Rehearsal)

เมื่อจัดเตรียมงานในห้องจัดรายการและห้องควบคุมห้องจัดรายการแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การซ้อม (Rehearsal) ซึ่งเป็นขั้นเตรียมทุกคนให้ทำงานเหมือนที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในการผลิต ประกอบไปด้วย 4 ลักษณะ ดังนี้

2.2.1 **การซ้อมแห้ง** (Dry rehearsal) เป็นกิจกรรมที่ผู้กำกับรายการซักซ้อมเกี่ยวข้องกับทุกคนให้ทำในสิ่งที่กำหนดให้ ตามลำดับขั้นตอนก่อน หลัง ตามบทโทรทัศน์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงท่าทาง การยืน การเดิน การนั่ง การหันหน้า หันข้าง หรือ หันหลัง

2.2.2 **การข้อมกล้อง** (Camera blocking) เป็นการข้อมที่กล้องจับภาพทุกขั้นตอน ซึ่งมี 2 วิธี ข้อมหยุดเป็นช่วง ๆ และ ข้อมอย่างต่อเนื่อง

การข้อมแบบหยุดเป็นช่วง ๆ นั้น ผู้กำกับรายการจะสั่งให้หยุดแล้วดำเนินการแก้ไข จากนั้นเริ่มต้นข้อมกันใหม่เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นอีก

การข้อมกล้องแบบต่อเนื่องนั้น ผู้กำกับรายการต้องสั่งการสื่อสารกับช่างภาพให้ทดลองและเปลี่ยนแปลงมุมภาพ ขนาดภาพ รวมทั้งการเคลื่อนที่ของภาพเพื่อให้ภาพออกมามีความสวยงาม เหมาะสม และดีที่สุด

2.2.3 **การข้อมอย่างต่อเนื่อง** (Run-through) เป็นการข้อมตั้งแต่ต้นจนจบรายการอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีข้อผิดพลาดใด ๆ เกิดขึ้น ทีมงานต้องตรวจสอบและดำเนินการแก้ไขให้เรียบร้อย

2.2.4 **การข้อมใหญ่** (Dress rehearsal) เป็นการข้อมที่เหมือนกับการออกอากาศจริง ผู้แสดงต้องแต่งตัว และจัดฉากให้เรียบร้อย ขณะที่ข้อมรายการอยู่นั้น ผู้ควบคุมการผลิตรายการ (Producer) จะทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ชมทางบ้านด้วย นั่นคือ มองไปที่จอภาพเพื่อตรวจสอบภาพที่เกิดขึ้นว่ามีสิ่งใดผิดพลาด และต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้าง จากนั้นจึงนำมาปรึกษากับผู้กำกับรายการ ผู้ร่วมรายการ และทีมงานทุกคน เพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป

ซึ่งการข้อมลักษณะนี้มักใช้กับรายการที่มีความสำคัญมาก รายการโทรทัศน์ส่วนใหญ่ใช้วิธีการบันทึกเทปไว้ล่วงหน้าการข้อมเหมือนจริงจึงไม่มีความจำเป็น

3. **ขั้นการผลิตรายการ** (Production)

ขั้นตอนนี้แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดสด และการบันทึกเทป

3.1 **การถ่ายทอดสด** (Live)

เมื่อเริ่มเปิดรายการการถ่ายทำจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งจบรายการ โดยไม่มีการหยุดกล้อง และรายการที่ผลิตโดยการถ่ายทอดสดนี้ จะเริ่มต้นและสิ้นสุดภายในเวลาที่ทางสถานีได้กำหนดไว้ โดยจะจบลงที่ขั้นการผลิต (Production) ซึ่งจะไม่มีการข้อมหลังการผลิตรายการ (Post-production) รายการที่ใช้วิธีการถ่ายทอดสดได้แก่ รายการข่าว รายการกีฬา และรายการเฉพาะกิจต่าง ๆ เป็นต้น

การผลิตรายการด้วยการถ่ายทอดสดมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีก็คือ สามารถรายงานและนำเสนอเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นจริงไปยังกลุ่มผู้ชมเป้าหมาย ข้อเสียคือ ทีมงานต้องเอาใจใส่และมีความระมัดระวังมากเป็นพิเศษขณะที่กำลังมีการถ่ายทำรายการ เนื่องจากหากมีการผิดพลาดเกิดขึ้นจะไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีตัดต่อได้เลย

3.2 การบันทึกเทป (On videotape)

ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ในปัจจุบันนิยมวิธีการบันทึกเทป ช่วยให้การถ่ายทำไม่ยุ่งยาก เพราะไม่จำเป็นต้องถ่ายตามลำดับเหตุการณ์ หรือตลอดเหตุการณ์โดยไม่หยุดคล้องวิธีการคือ บันทึกการลงบนเทป จากนั้นนำเทปไปตัดต่อและผสมเสียงเพื่อให้เป็นรายการที่สมบูรณ์พร้อมออกอากาศต่อไป

การผลิตรายการ ทั้งการถ่ายทดสอบและบันทึกเทปนี้ สามารถถ่ายทำทั้งในห้องจัดรายการและนอกสถานที่ ซึ่งจะใช้สถานที่ใดนั้นขึ้นอยู่กับพิจารณาของทีมงานถึงความเหมาะสมของแต่ละประเด็นที่นำเสนอ

4. ขั้นหลังผลิตรายการ (Post-production)

ขั้นตอนนี้ประกอบไปด้วยการตัดต่อและการผสมเสียง และการประเมินผู้ชมรายการ

4.1 การตัดต่อและการผสมเสียง

การลำดับภาพ เป็นการนำเทปที่บันทึกการไว้แล้ว มาเรียงลำดับคัดเลือกช่วงรายการที่ดีที่สุดเอาไว้ และตัดส่วนที่ไม่ต้องการทิ้งไป โดยใช้เทคนิคการตัดต่อ ซึ่งจะตัดต่อไปตามบทโทรทัศน์ ซึ่งในการตัดต่อนั้นปัจจุบันนิยมใช้คอมพิวเตอร์และใช้โปรแกรมตัดต่อ รวมถึงการทำภาพเทคนิคพิเศษ (Special effect) จากนั้นก็นำไปซ้อนตัวอักษรหรือกราฟิกภาพต่าง ๆ เช่น ไตเติลรายการ ชื่อผู้ดำเนินรายการ ชื่อผู้ร่วมรายการ และข้อความอื่น ๆ ให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

เมื่อภาพและเสียงเรียบร้อยแล้วก็มาถึงขั้นตอนในการใส่เสียงประกอบ ไม่ว่าจะเป็นเสียงดนตรี เสียงพูด เสียงประกอบ (Sound effect) ลงในเทปโทรทัศน์

เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ผลิตรายการ ต้องตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยก่อนออกอากาศ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของรายการและแก้ไขหากมีการผิดพลาดเกิดขึ้น

4.2 การประเมินผู้ชมรายการ

การประเมินผู้ชมรายการมีหลายวิธี เช่น การวัดความนิยมของผู้ชมรายการ ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) จากผู้ชมรายการในรูปแบบจดหมาย โทรศัพท์ จาก SMS ที่ส่งเข้ามาร่วมสนุกในรายการ จากจำนวนโฆษณา รวมทั้งจากเสียงเล่าลือจากผู้ชมทั่วไป

อรนุช เลิศจรยรักษ์ (2539, น. 556-557) ได้กล่าวถึงการประเมินผู้ชมรายการว่าสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งแบบการประเมินอย่างเป็นระบบและแบบการประเมินอย่างไม่เป็นระบบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **แบบการประเมินอย่างไม่เป็นระบบ** คือ ดูจากยอดจำหน่ายสินค้าที่ลงโฆษณา ในรายการ จดหมายหรืออีเมล (E-mail) จากผู้ชมที่บ้าน แต่เป็นการวัดอย่างไม่เป็นระบบ หรือไม่เป็นทางการ ซึ่งสะดวกและไม่เสียงบประมาณมากนัก

2. **แบบการประเมินอย่างเป็นระบบ** ผู้ผลิตรายการต้องพิจารณาจัดงบประมาณ ในส่วนนี้ โดยใช้บริษัทวิจัย ซึ่งบริษัทวิจัยจะประเมินความนิยมของผู้ชม โดยจะใช้การประมาณ จำนวนการใช้แบบสอบถาม ซึ่งในปัจจุบันนี้เทคโนโลยีมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น การวัดแบบนี้จะวัด เพียงจำนวน แต่จะไม่ได้วัดทัศนคติต่อรายการว่ามีความพึงพอใจหรือไม่

นอกจากนี้ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และ นิคม ทาแดง (2540, น. 707-708) กล่าวว่า เมื่อ ประเมินผู้ชมรายการแล้วยังต้องมีการประเมินคุณภาพรายการร่วมด้วย

การประเมินคุณภาพรายการ

การประเมินคุณภาพในรายละเอียดสามารถทำได้ดังนี้

1. การประเมินขณะผลิตรายการ กระทำได้ดังนี้

1.1 ให้นำบุคลากรทางเทคนิคตรวจสอบสัญญาณภาพและเสียงที่บันทึกไว้แล้วว่า มีคุณภาพตามต้องการหรือไม่ โดยดูที่จอภาพที่ห้องควบคุมรายการ (Monitor) หรือดูจากเทปที่บันทึกไว้แล้วว่า ภาพและเสียงออกมาดีหรือไม่ อย่างไร

1.2 ควรมีการลองบันทึกเทปดูทุกครั้ง ขณะที่เชื่อมผ่านฉากและกล้อง เพื่อให้สามารถตรวจสอบคุณภาพทางเทคนิคได้

1.3 ในขณะที่ผลิตรายการ ผู้กำกับรายการต้องใช้สายตาประเมินภาพการแสดงและ ใช้หูประเมินเสียง ลีลา และความถูกต้องของการพูดไว้ด้วย และจะต้องสั่งตัด (Cut) หรือยุติการ ปฏิบัติงานทันทีเมื่อเห็นข้อผิดพลาด

1.4 เมื่อบันทึกรายการแล้วทั้งรายการ ควรเล่นเทปบันทึกรายการให้ทีมงานทุกคนดูก่อน แล้วถือโอกาสนั้นประเมินทันที หากมีอะไรผิดพลาดก็จะได้ทำการแก้ไขทันที

2. **การประเมินเมื่อผลิตรายการแล้ว** หมายถึง การประเมินโดยกลุ่มบุคคลที่ สถานีโทรทัศน์หรือหน่วยงานการผลิตแต่งตั้งขึ้นมาเป็นคณะกรรมการประเมินในแง่ความถูกต้อง ด้านเนื้อหาสาระ ตามความเหมาะสมด้านรูปแบบรายการ คุณภาพทางเทคนิค และการขัดต่อระเบียบหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมความดีงาม คณะกรรมการประเมินมักประกอบด้วย ฝ่ายจัดรายการ ฝ่ายเทคนิค ผู้ทรงคุณวุฒิ และหน่วยงานควบคุมการออกอากาศรายการ เป็นต้น เมื่อประเมินแล้วก็เสนอแนะหรือสั่งการให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

3. **ประเมินเมื่อได้ออกอากาศรายการไปแล้ว** เมื่อออกอากาศรายการนั้นไปแล้ว ครั้งแรกก็ประเมินปฏิกิริยาของผู้ชมทันที ผู้ชมทันที 2 ระยะ คือ ประเมินทันทีหลังออกอากาศ เพื่อ ดูว่าผู้ชมพอใจหรือไม่ ประการใด และการประเมินหลังจากออกอากาศไปแล้วช่วงเวลาหนึ่ง

วิธีแรก เป็นการประเมิน โดยอาจสุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ หรือการ สัมภาษณ์ตัวต่อตัว หรือการส่งแบบสอบถาม สถานีโทรทัศน์มักจะมีหน่วยวิจัยประเมินผลรับชม รายการ ซึ่งจะทำหน้าที่การประเมินเช่นนี้

วิธีที่สอง เป็นการเก็บข้อมูลจากจดหมายหรือโทรทัศน์ที่มีผู้เขียนหรือโทรศัพท์เข้า มาติชม หรือจากการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชน

วิธีที่สาม เป็นการซื้อข้อมูลการประเมินจากบริษัทที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการวิจัย ตลาด (Marketing research) ซึ่งจะบอกได้ว่า รายการที่ได้ออกอากาศไปแล้วนั้นในช่วงเวลาหนึ่งมี ผู้รับชมมากน้อยเพียงใด และจัดอยู่ในอันดับใดเมื่อเทียบกับรายการอื่น ๆ กลุ่มเป้าหมายผู้รับชม เป็นใคร อาชีพอะไร ช่วงอายุเท่าไร ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ เมื่อได้ข้อมูลแล้วก็ นำมาปรับปรุงให้รายการดีขึ้น ทั้งรายการเก่า และรายการใหม่

ซึ่งแนวคิดในการผลิตรายการข้างต้น ทำให้เห็นถึงกระบวนการผลิตรายการทั้งหมด อย่างละเอียดและมีมาตรฐาน โดยในการศึกษาครั้งนี้ ได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการผลิต รายการโทรทัศน์การบริหารจัดการรายการรายการโทรทัศน์ มาเป็นกรอบในการศึกษาถึง การ บริหารการผลิตรายการโทรทัศน์ท้องถิ่นด้านปกิณกะบันเทิงของสถานีเงินเจียวันเจริญ (KCTV) จังหวัดนครราชสีมา ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากแนวความคิดที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร

ทฤษฎีผู้เฝ้าประตูสาร (Gatekeeper Theory)

จากบทบาทหน้าที่ของนักสื่อสารมวลชนในการรายงานข้อมูลข่าวสาร หรือเหตุการณ์ ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นการรายงานโดยผ่านกระบวนการเลือกสรรแล้ว เหตุการณ์บางเหตุการณ์ เท่านั้นที่จะได้สื่อสารไปยังผู้รับสาร ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของสื่อมวลชนในด้านเวลาออกอากาศ และพื้นที่ในการนำเสนอเนื้อหา ดังนั้น กระบวนการเลือกสรรเนื้อหาข่าวสารของสื่อมวลชนดังกล่าว นี้ เป็นการทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตูสาร (Gatekeeper) ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่กั้นกรอง เลือกสรรข่าวสารต่าง ๆ เพื่อนำเสนอต่อไปยังสาธารณะชน ผู้เฝ้าประตูจึงอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ ควบคุมเนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ ที่จะไปถึงประชาชนทั่วไป สื่อมวลชนจึงเป็นผู้ตัดสินใจว่าเนื้อหาข่าวสาร สาระใดที่ผู้รับสารควรจะได้รับ เรื่องนั้นเป็นเรื่องราวที่คนส่วนใหญ่สนใจ หรือเป็นข่าวสารที่ส่งผล กระทบต่อส่วนรวม รวมทั้งไม่กระทบกระเทือนความมั่นคงของชาติ

ผู้เฝ้าประตูสาร (Gatekeeper) จะเป็นผู้ตัดสินใจว่าเรื่องใดควรส่งออกไป เร็วหรือช้า หรือเรื่องใดจะตัดทิ้งไป โดยอาศัยวิธีการคัดเลือกและเรียบเรียงข่าวสาร ตลอดจนกำหนดเวลาและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของสารนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้เฝ้าประตูข่าวสารเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เปิดและปิดประตูข่าวสาร โดยยืนอยู่ระหว่างตัวข่าวสารและผู้รับสาร

นักวิชาการสื่อสารมวลชนในระยะแรกเริ่ม มองว่าสื่อทำหน้าที่เป็นผู้รักษาช่องทางการสื่อสารหรือเป็นนายทวาร (Gatekeeper) ในการคัดเลือกล้นกรองเรื่องราวต่างที่เกิดขึ้นในสังคมมานำเสนอต่อสาธารณะ อูบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2550, น. 11) กล่าวว่า กัลป์ตุง และ รุจ (Galtung & Ruge, 1965) นักวิชาการด้านสันติศึกษา ได้พูดถึงเรื่องของกระบวนการคัดเลือกข่าวสารไว้ ในกรณีการเสนอข่าวต่างประเทศของสื่อตะวันตกว่า โลกทัศน์ของนักสื่อสารมวลชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการคัดเลือกเนื้อหาสาระ และภาพลักษณ์ของข่าวสารที่รายงานออกมามาการศึกษาเกี่ยวกับการรายงานข่าวสงครามในประเทศคองโก สถานการณ์ในคิวบา ซึ่งขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกา และกรณีวิกฤตการณ์เกาะไซปรัส ชี้ให้เห็นว่าหลักเกณฑ์ทางวิชาชีพในเรื่องคุณค่าของข่าว กระบวนการทำงานในห้องข่าว และภูมิหลังของนักวิชาชีพสื่อสารมวลชน รวมทั้งบรรทัดฐานขององค์กรข่าวล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการคัดเลือกข่าวสาร และทำให้ข่าวกลายเป็นตัวแทน และภาพสะท้อนของโลกทัศน์ของสื่อ มากกว่าที่จะเป็นภาพสะท้อนที่เที่ยงตรงของเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้น ผู้สื่อข่าวจากกลุ่มประเทศตะวันตกที่มีอคติจากประเทศโลกที่สามจึงมักเสนอข่าวจากโลกทัศน์ในแบบของตนไปยังผู้รับสาร กัลป์ตุงและรุจ (Galtung & Ruge) ต้องการแสดงให้เห็นว่า สื่อไม่ได้เป็นผู้รักษาช่องทางข่าวสารที่ปราศจากอคติ หรือเป็นเพียงผู้เปิด-ปิดให้กระแสข่าวสารไหลเข้าออก โดยไม่มีส่วนร่วมในการคัดกรอง ตัดต่อ ดัดแปลง เสริมแต่งแต่อย่างใด โดยกระบวนการทำงานของการเป็นผู้รักษาช่องทางของข่าวสารนี้เองที่เปิดให้นักสื่อสารมวลชนนำโลกทัศน์ของตนมาประกอบเข้ากับกระบวนการทำงานแต่ละขั้นตอน นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สื่อมองเหตุการณ์หนึ่ง ๆ อย่างไร ก็จะมีสะท้อนมุมมองนั้นออกมาในรายงานข่าว

แนวความคิดของกัลป์ตุงและรุจ (Galtung & Ruge) เกี่ยวกับหน้าที่ของการเป็นผู้รักษาช่องทางข่าวสารของสื่อ จึงเป็นแนวที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของวิถีคิด การรับรู้ และการมองโลกของนักสื่อสารมวลชน ที่มีผลต่อกระบวนการคัดเลือกข่าวสาร ต่อมา ฮีวูด ฮูด (Hood, 1972, อ้างถึงใน อูบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550, น. 12) ได้นำแนวความคิดของ กัลป์ตุง และ รุจ (Galtung & Ruge) ไปประยุกต์เกี่ยวกับการทำงานของสื่อโทรทัศน์ในประเทศอังกฤษว่า การทำงานของบรรดาผู้รักษาช่องทางส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนรากฐานการเมืองของชนชั้นกลาง ซึ่งมีผลต่อการรับรู้และโลกทัศน์ทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ในการคัดเลือกเรื่องราว และการนำเสนอการรายงานข่าวจากภูมิหลังของ

กลุ่มผู้สื่อข่าวที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน ทั้งในด้านการศึกษา ครอบครัว สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ประกอบกับวัฒนธรรมองค์กรในการทำงานเป็นทีม และการต้องจรรงรักภักดีต่อองค์กร

ซึ่งผู้เฝ้าประตูเหล่านี้ในด้านการผลิตรายการ ได้แก่ โปรดิวเซอร์รายการ (Producer) ครีเอทีฟ (Creative) ช่างภาพ (Cameraman) เจ้าหน้าที่ตัดต่อ (Editor) รวมทั้ง พิธีกรรายการ (Master of ceremonies: M.C.)

ในที่นี้ ผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) จะหมายถึง โปรดิวเซอร์รายการ (Producer) ที่ทำหน้าที่ในการคัดกรองเลือกสรรข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อนำเสนอต่อไปยังสาธารณชน ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นผู้ควบคุมเนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ และผู้ตัดสินใจว่าเนื้อหาข่าวสารสาระใดที่ผู้รับสารควรจะทราบ เรื่องนั้นเป็นเรื่องราวที่คนส่วนใหญ่สนใจ หรือเป็นข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม รวมทั้งไม่กระทบกระเทือนความมั่นคงของชาติ

ซึ่งจาก ทฤษฎีผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper theory) ที่กล่าวข้างต้น นี้จะสามารถอธิบายถึงการทำหน้าที่เป็น ผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) ของโปรดิวเซอร์ (Producer) รายการ ในการเป็นบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่ในการคัดกรอง เลือกสรรข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในรายการแต่ละเทป ทำให้เห็นถึง การทำหน้าที่ในฐานะผู้คัดกรองข่าวสารและ ทำให้เห็นถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลในการเลือกข้อมูลข่าวสาร มานำเสนอในรายการอีกด้วย

ทฤษฎีการกำหนดระเบียบวาระของข่าวสาร

(Agenda-setting theory)

แนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดวาระของข่าวสารพัฒนามาจากทฤษฎีผู้เฝ้าประตูข่าวสาร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนในการควบคุมข้อมูลต่าง ๆ ที่จะผ่านไปยังประชาชนผู้รับข่าวสารโดยอาศัยวิธีการคัดเลือกเรื่อง เรียบเรียงเนื้อหาสาร ตลอดจนกำหนดระยะเวลาในการนำเสนอต่อเรื่องที่มากขึ้นแตกต่างกัน จากนั้นก็ลำดับความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ว่าจะนำเรื่องใดมาเสนอก่อนหลัง หรืออาจจะไม่นำเสนอเรื่องเหล่านั้นเลยก็ได้ ซึ่งในกรณีของการนำเสนอสาระเรื่องราวต่าง ๆ ในการผลิตรายการก็เช่นเดียวกัน ผู้ผลิตรายการจะต้องเลือกเรื่องที่จะนำเสนอว่าในแต่ละเทปจะกล่าวถึงสาระเรื่องใดบ้าง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร โดยเมื่อส่งสารไปสู่ผู้รับสารแล้วผลที่จะเกิดตามมาคือ ประชาชนจะคิดและปฏิบัติตามวาระหรือประเด็นที่สื่อมวลชนกำหนดไว้ แนวคิดของทฤษฎีการกำหนดวาระของข่าวสาร จึงเป็นการศึกษาถึงผลกระทบของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติและความคิดเห็น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า วงการสื่อสารมวลชนได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนในฐานะเป็นผู้ชักจูงหรือโน้มน้าวใจ

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2550, น. 12) กล่าวว่า ในการทำงานของสื่อมวลชนที่ต้องมีการเลือกเรื่องหรือประเด็นในการนำเสนอข่าว ทำให้สื่อมีบทบาทในการเป็นผู้กำหนดกรอบของเรื่องราวที่นำเสนอ และประเด็นในการโต้แย้งแสดงเหตุผลของสังคม สื่อมวลชนจึงถูกมองว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดประเด็นให้แก่สังคม (Agenda setting) เรื่องใดที่สื่อนำมาเผยแพร่มากก็มีน้ำหนักมาก และกลายเป็นประเด็นใหญ่ในสังคม หรือที่เรียกว่าเป็นวาระทางการเมืองและสังคม (Social and political agenda) แม็คคอมบส์ และ ชอว์ (McCombs & Shaw, 1972) ได้ชี้ให้เห็นว่า การทำงานของสื่อมวลชน ในลักษณะของการกำหนดวาระนั้น มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีคิด และวิธีการมองโลกของเราทุกคน พลังที่สำคัญอย่างยิ่งของสื่ออยู่ที่ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ และความเข้าใจของปัจเจกบุคคล

นอกจากนี้ แม็คควิล และ วินดาห์ล (McQuail & Windahl, 1986, อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550, น. 13) ยังได้แย้งว่าต้องมองให้ลึกลงไปว่า วาระต่าง ๆ ที่สื่อนำเสนอ นั้น มีที่มาจากใครบ้าง เช่น บางวาระอาจถูกกำหนดโดยสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองอย่างพรรคการเมือง หรืออาจถูกกำหนดโดยกลุ่มพลเมืองหรือกลุ่มนักธุรกิจหรือปัจเจกบุคคล ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีวัตถุประสงค์ในการกำหนดวาระของตนที่แตกต่างกันออกไป แม็คควิล และ วินดาห์ล ต้องการชี้ให้เห็นว่า สถาบันหรือองค์กรทางการเมืองอย่างพรรคการเมืองกำหนดวาระผ่านสื่อเพื่อการสร้างสาธารณมติในเรื่องที่พรรคต้องการ ในขณะที่ถ้าเป็นวาระที่กำหนดขึ้นโดยกลุ่มพลเมืองหรือปัจเจกบุคคล เป็นการกำหนดวาระเพื่อสื่อสารจากคนข้างล่างไปสู่กลุ่มชนชั้นนำในทางสังคมและการเมือง ดังนั้นการกำหนดวาระของสื่อมวลชนซึ่งมีความสำคัญต่อการรับรู้ของสาธารณชน จึงต้องมองอย่างแยกแยะด้วยว่าเป็นการกำหนดวาระของใคร เพื่อสื่อสารไปยังคนกลุ่มใด

ประการสุดท้าย แม็คควิล และ วินดาห์ล (McQuail & Windahl, อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550, น. 16) ยังได้เสนอให้พิจารณาว่า นอกจากจะต้องจำแนกให้เห็นว่าใครเป็นผู้ริเริ่มประเด็นในการกำหนดวาระแล้ว ยังต้องมองดูว่า สื่อมวลชนนำเสนอวาระเหล่านั้นด้วยความสนใจในประโยชน์สาธารณะของเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง หรือว่าเป็นการให้ความร่วมมือกับชนชั้นนำและกลุ่มการเมืองที่มีอำนาจอยู่ในสังคม เพื่อสร้างมติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำเท่านั้น

นอกจากนี้การกำหนดวาระหรือประเด็นทางการเมืองและสังคมของสื่อยังอาจแบ่งย่อยออกเป็นการกำหนดวาระระดับจุลภาค (Micro agenda setting) และการกำหนดวาระระดับมหภาค (Macro agenda setting) การกำหนดวาระระดับจุลภาค (Micro agenda setting) หมายความว่า สื่อสามารถมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และวิธีการมองโลกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผ่านตัวเนื้อหา

และด้วยวิธีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง ส่วนการกำหนดวาระระดับมหภาค (Macro agenda setting) นั้น สื่อโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อวิทยุและโทรทัศน์มีศักยภาพในการเป็นผู้สร้างภาพ ทศนคติและอคติในเรื่องต่าง ๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ขององค์กรหรือสถาบันสื่อสารมวลชนเอง เช่น เพื่อผลประโยชน์ในด้านธุรกิจของสื่อในระบบพาณิชย์นิยม และทุนนิยม (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2550, น. 16) ด้านโคเฮน (Cohen, อ้างถึงใน กิติมา สุรสนธิ, 2548, น. 165) ได้สรุปว่า การกำหนดวาระหรือการลำดับความสำคัญของสื่อั้นเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับความสำคัญจาก 3 ส่วน คือ

1. การจัดวาระจากสื่อ (Media agenda) เป็นการจัดลำดับความสนใจในเนื้อหาหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของสื่อ โดยยึดการพิจารณาจากความสนใจของสื่อเองเป็นหลัก
2. การจัดวาระของสาธารณชน (Public agenda) เป็นการจัดลำดับเหตุการณ์ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ที่มีผลต่อความเห็นสาธารณะ หรือประชาชน โดยยึดความสนใจของประชาชนเป็นหลัก

3. การจัดวาระของรัฐบาล (Policy agenda) เป็นการจัดลำดับเหตุการณ์ ที่ขึ้นอยู่กับการวางนโยบายทางการเมืองที่กำหนดไว้ โดยยึดนโยบายหรือความต้องการของรัฐเป็นหลัก

ซึ่งการวางวาระจาก 3 ส่วนดังกล่าว มีความสัมพันธ์กันดังนี้ คือ

1. สื่อมวลชนมีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดวาระสาธารณะ ซึ่งอาจคาดเดาได้จากน้ำหนักในการให้ความสนใจและอำนาจของสื่อแต่ละประเภท ที่มีต่อความคิดเห็นของประชาชน

2. ความเห็นสาธารณะ (Public opinion) มีผลต่อการกำหนดนโยบาย (Policy agenda) ของนักการเมืองที่ต้องการตอบสนองจากผู้ลงคะแนนเสียงตามที่เขาต้องการ

3. การจัดวาระของสื่อ (Media agenda) มักมีผลโดยอ้อม ไม่เพียงแต่ต่อการกำหนดวาระของรัฐ แต่นักการเมืองมักจะใช้การจัดวาระของสื่อมาเป็นตัวชี้้นำความเห็นสาธารณะ (Public opinion)

4. ในบางเหตุการณ์ การกำหนดนโยบายของรัฐก็มีผลโดยตรงและมีผลอย่างมากต่อการกำหนดวาระของสื่อ

ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร จึงมุ่งวิเคราะห์หน้าที่หรือผลของสื่อมวลชนในด้านการเสนอข่าวสารต่าง ๆ แทนการจูงใจ (Persuasion) ซึ่งสำคัญอยู่ที่ว่าสื่อมวลชนเลือกให้ความสำคัญกับประเด็นหัวข้อ (Topic) หรือปัญหา (Issue) ในการนำเสนอข่าวสารนั้น ๆ

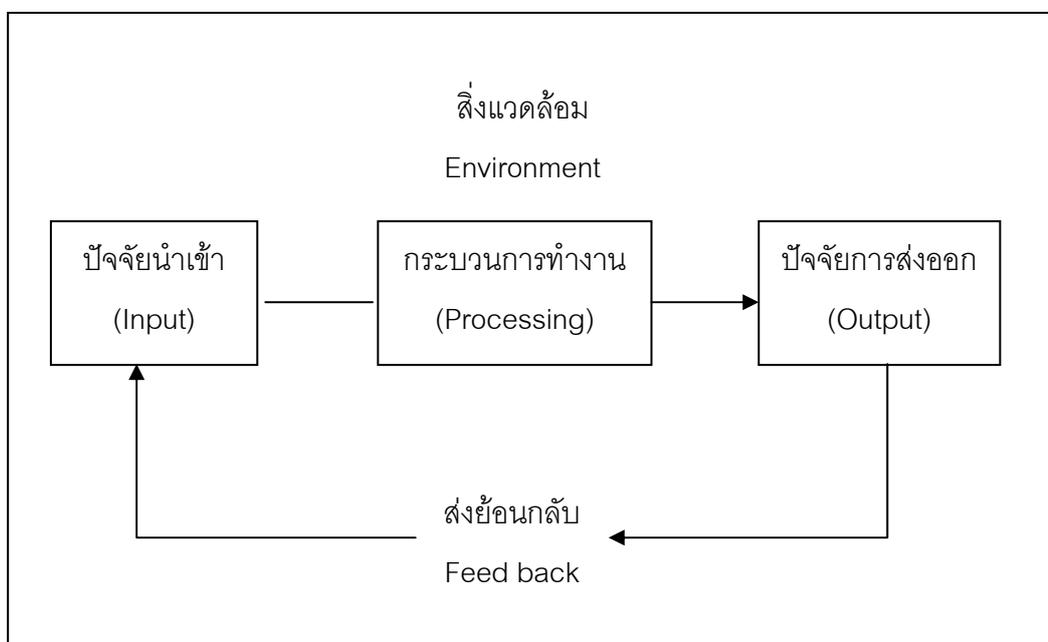
ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ยิ่งสื่อมวลชนเลือกนำเสนอข่าวเกี่ยวกับประเด็นหรือปัญหาใดมากเท่าไร ประชาชนผู้รับสาร ก็จะรับรู้ หรือตระหนักถึง ความสำคัญของประเด็น หรือปัญหานั้น ๆ มากขึ้นตามไปด้วย เช่นเดียวกับการนำเสนอเนื้อหาต่าง ๆ ที่โปรดิวเซอร์ (Producer) กำหนดในรายการก็มีความสำคัญต่อการรับรู้และตระหนักถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบเป็นทฤษฎีทั่วไปที่คิดค้นมาจากหลักชีววิทยาหรือนิเวศวิทยาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 โดย ลูควิก วอน เบอ์ทาแลนฟี (Ludwig von Bertalanffy) แต่ปัจจุบันนี้ได้นำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้ในทางสังคมศาสตร์และสาขาวิชาอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ลูควิก วอน เบอ์ทาแลนฟี (Ludwig von Bertalanffy) ได้อธิบายว่า ระบบประกอบไปด้วยองค์ประกอบย่อยหลาย ๆ ระบบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายของระบบที่กำหนดไว้ การที่จะเข้าใจระบบใดระบบหนึ่งนั้น จำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบย่อยทั้งหมดของระบบ (Ritzer, 1983, p. 397) ความสำคัญของทฤษฎีระบบ จะอยู่ที่ความสัมพันธ์เหล่านี้ อาจอยู่ในลักษณะที่ง่ายและคงที่ หรือ อาจจะเป็นความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา หรืออาจจะเป็นความสัมพันธ์แบบไร้ทิศทาง ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญของระบบจึงประกอบไปด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้ (ธงชัย สันติวงศ์, 2531, น. 31)

1. ส่วนต่าง ๆ ของระบบจะอยู่ในภาวะที่เคลื่อนไหวได้
2. การเคลื่อนไหวของส่วนต่าง ๆ จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่างกัน
3. ในระบบหนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ มากมาย และภายใต้ระบบย่อยต่าง ๆ มากมาย อาจมีระบบย่อยลงไปอีกเช่นกัน
4. การเปลี่ยนแปลงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบอาจมีผลทำให้ต้องเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงส่วนอื่น ๆ ในระบบด้วย การเปลี่ยนแปลงระบบย่อยหนึ่งอาจทำให้กระทบกระเทือนถึงระบบที่ใหญ่กว่าด้วยก็ได้
5. นักสังคมศาสตร์ได้แบ่งประเภทของระบบออกเป็น 2 ประเภท คือ ระบบเปิด (Open system) และระบบปิด (Close system) ซึ่งลักษณะของระบบเปิดและระบบปิดนี้เองที่เป็นส่วนสำคัญที่นำมาอธิบายโครงสร้างและการทำงานของระบบหรือองค์กร (Ritzer, 1983, p. 382) แนวความคิดของระบบเป็นสิ่งที่นำมาใช้อย่างกว้างขวาง โดยทฤษฎีนี้เชื่อว่า สิ่งแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำงานของระบบในองค์กรต่าง ๆ จากการศึกษาของนักทฤษฎีระบบมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งจะอธิบายระบบในลักษณะพื้นฐานคือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการทำงาน (Processing) ปัจจัยการส่งออก (Output) สิ่งย้อนกลับ (Feedback) และสภาพแวดล้อม (Environment) ซึ่งองค์ประกอบทุกส่วนล้วนมีความสัมพันธ์กัน

ภาพที่ 2.2
องค์กรเชิงระบบ

ที่มา: *Information Systems: A Management Perspective* (3rd ed., p. 38), by S. Alter, 1999, Massachusetts: Addison-Wesley.

จากภาพข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางกายภาพที่นำมาใส่เข้าไปในระบบเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต เช่น ทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยี อาคาร สถานที่ งบประมาณ และข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิต

กระบวนการทำงาน (Processing) เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้าปัจจัยการส่งออก หรือผลผลิตของระบบ เพื่อให้บริการแก่ลูกค้า ผู้รับสาร หรือผู้ใช้ผลผลิตของระบบ

ปัจจัยการส่งออก (Output) หมายถึง ผลผลิตที่ออกมาจากระบบและสามารถนำมาใช้ได้ ผลผลิตเหล่านี้อาจอยู่ในรูปของสินค้าหรือบริการ (Alter, 1999, p. 38)

ส่งย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลหรือผลสะท้อนจากผู้ให้บริการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาปรับปรุงคุณภาพในกระบวนการนำเข้า กระบวนการทำงาน และผลผลิตของระบบให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับมากขึ้น และเป็นหัวใจของการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Environment) ซึ่งสภาพแวดล้อมของระบบ หมายความรวมถึง ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกของระบบที่เข้ามามีผลต่อการทำงานของระบบ เช่น นโยบาย วัฒนธรรมในการทำงานขององค์กร พลังทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบเหล่านี้แล้ว ในการมองการทำงานของระบบจะต้องพิจารณาถึง เป้าหมาย (Goals) ของระบบ ซึ่งหมายถึง เหตุผลของการสร้างระบบขึ้นมา เป้าหมายของระบบจะเป็น สิ่งที่วัดการทำงานของระบบว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่อย่างไร ขอบเขตของระบบ (Boundary) เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ใช้ในการกำหนดว่า อะไรบ้างที่อยู่ในระบบ และอะไรบ้างคือ สิ่งที่อยู่ นอกขอบเขตที่จะส่งผลในการทำงานของระบบ และแยกระบบจากสภาพแวดล้อมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวความคิดและคำอธิบายของทฤษฎีระบบดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ถูกนำมา ประยุกต์ใช้ในการดำเนินการขององค์กรต่าง ๆ

การอธิบายโครงสร้างและการทำงานขององค์กรในเชิงระบบ จะช่วยให้ผู้บริหาร สามารถมองภาพรวมขององค์กร โครงสร้าง และกระบวนการทำงานต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การทำงานขององค์กรในเชิงระบบ

การนำทฤษฎีระบบเข้ามาใช้ในองค์กรนั้น จะอธิบายโครงสร้างขององค์กรเป็นระบบ รวมที่ประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ หลาย ๆ ระบบที่ทำงานร่วมกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายขององค์กร โรเจอร์ (Roger, 1995, pp. 775-776) ได้มองว่าองค์กรเป็น ระบบการทำงาน เพราะระบบหนึ่งจะประกอบด้วยหลาย ๆ ฝ่าย และมีบุคคลหลาย ๆ คนร่วมกัน ทำงาน เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน ในขณะที่ อัลเทอร์ (Alter, 1999, p. 42) มององค์กรในลักษณะ ของระบบการทำงาน (Working System) ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันทำงาน โดยมี องค์ประกอบอื่น ๆ ร่วม อาทิ ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี งบประมาณ และวัตถุดิบต่าง ๆ เพื่อใช้ผลิต ผลผลิตขององค์กร เพื่อให้บริการแก่ลูกค้า องค์ประกอบสำคัญในการทำงานในระบบขององค์กร คือ กระบวนการทำงาน ซึ่งอาจประกอบไปด้วยหน่วยงานย่อย ๆ ในหน่วยงานใหญ่ หรือที่เรียกว่า ระบบย่อย ทำงานร่วมกัน ดังนั้น ในการนำแนวคิดของทฤษฎีระบบ (System Theory) มาใช้อธิบาย การทำงานขององค์กรต่าง ๆ จึงมักใช้อธิบายโครงสร้าง และกระบวนการทำงานขององค์กร (Laudon & Laudon, 1994, pp. 8-9) ซิลเวอร์แมน (Silverman, 1970, p. 2) ยังได้อธิบายว่า เมื่อ พิจารณากระบวนการทำงานขององค์กรในเชิงระบบนั้น จะพบว่าระบบขององค์กรจะประกอบไปด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

1. ระบบขององค์กรจะประกอบไปด้วย ระบบย่อยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
2. ระบบขององค์กรต้องมีการดำเนินงานหรือดำรงกิจการ เพื่อการดำรงอยู่
3. ระบบองค์กรต้องมีกิจกรรม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การอธิบายองค์กรในเชิงระบบนั้นมักจะเน้นที่ โครงสร้าง หน้าที่ กระบวนการทำงานขององค์กร และส่วนต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะในแง่ของโครงสร้างขององค์กร และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ขององค์กร เช่น ทักษะของบุคลากร กลยุทธ์ในการดำเนินการ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ตามไปด้วย

โดยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวความคิดเชิงระบบเข้ามาใช้เป็นแนวความคิดในการอธิบายโครงสร้าง กระบวนการทำงาน และการบริหารการผลิตรายการของฝ่ายผลิตรายการในแบบขององค์กรเคเบิลทีวีท้องถิ่น เพื่อให้เห็นภาพรวมของการทำงานได้อย่างชัดเจน โดยอธิบายการทำงานในลักษณะของปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการทำงาน (Processing) ปัจจัยการนำออก (Output) และส่งย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบมีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ของระบบด้วย ซึ่งในการศึกษาเรื่องการบริหารการผลิตรายการโทรทัศน์ท้องถิ่นด้านปกิณกะบันเทิงของสถานีเงินเจียนวันเจริญ (KCTV) ของจังหวัดนครราชสีมา เป็นการศึกษาถึงกระบวนการทำงานของสื่อเคเบิลท้องถิ่นภายใต้ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการรายการ ทั้งด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการทำงาน (Processing) ปัจจัยการนำออก (Output) และส่งย้อนกลับ (Feedback) รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้เห็นถึงการบริหารจัดการในการผลิตรายการโทรทัศน์ในสไตล์ (Style) ขององค์กรส่วนท้องถิ่น

แนวคิดเรื่องการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach)

ฟิดเลอร์ (Fiedler, 1967, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552) ได้เสนอแนวความคิดการบริหารตามสถานการณ์ (Situational management theory) หรือทฤษฎีอุปติการณ์ (Contingency theory) ซึ่งถือเป็นทฤษฎีการบริหารที่ขึ้นอยู่กับในเชิงสภาพข้อเท็จจริง ด้วยแนวคิดที่ว่า การเลือกทางออกที่จะไปสู่การแก้ปัญหาทางการบริหารถือว่าไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุด หากแต่สถานการณ์ต่างหากที่จะเป็นตัวกำหนดว่าควรจะใช้การบริหารแบบใดในสถานการณ์ เช่นนั้น หลักคิดง่าย ๆ ของการบริหารตามสถานการณ์ นั้นถือว่าการบริหารจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สถานการณ์จะเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจ และรูปแบบการบริหารที่เหมาะสม และผู้บริหารจะต้องพยายามวิเคราะห์สถานการณ์ให้ดีที่สุด โดยเป็นการผสมผสานแนวคิดระหว่างระบบปิดและระบบเปิด และยอมรับหลักการของทฤษฎีระบบว่าทุกส่วนของระบบจะต้องสัมพันธ์ และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน คือ มุ่งเน้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับสภาพแวดล้อมขององค์การ

สถานการณ์บางครั้งจะต้องใช้การตัดสินใจอย่างเฉียบขาด บางสถานการณ์ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บางครั้งก็ต้องคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมและแรงจูงใจ บางครั้งก็ต้องคำนึงถึงเป้าหมายหรือผลผลิตขององค์กรเป็นหลัก การบริหารจึงต้องอาศัยสถานการณ์เป็นตัวกำหนดในการตัดสินใจ

การบริหารตามสถานการณ์จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และความต้องการของบุคคลในหน่วยงานเป็นหลักมากกว่าที่จะแสวงหาวิธีการอันดีเลิศมาใช้ในการทำงาน โดยใช้ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาในการพิจารณาด้วย โดยเน้นให้ผู้บริหารรู้จักใช้การพิจารณาความแตกต่างที่มีอยู่ในหน่วยงาน เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการ กระบวนการ และการควบคุมงาน ความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กร หรือความแตกต่างระหว่างเป้าหมายการดำเนินงานขององค์กร เป็นต้น

การบริหารตามแนวคิดนี้ เป็นการพยายามรวบรวมสำนักแนวความคิดของการบริหารต่าง ๆ เข้าด้วยกัน วิธีการนี้ได้ละทิ้งความคิดเกี่ยวกับหลักการบริหาร และข้อกำหนด ซึ่งเป็นแนวคิดสากลโดยสิ้นเชิง โดยมีพื้นฐานความคิดมาจากรูปแบบเชิงระบบ เกี่ยวกับองค์กรที่ซับซ้อน และสถานการณ์ที่ไม่มีความแน่นอน

การบริหารตามสถานการณ์ เป็นวิธีการศึกษาการบริหาร ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวแปรต้น” สองตัว หรือมากกว่า นั่นคือ ตัวแปรต้นตามสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึง แนวความคิด และเทคนิคการบริหารที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่ทำให้เป้าหมายขององค์กรประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการบริหารตามสถานการณ์ พบว่า วิธีการนี้จะมีประสิทธิภาพสูงภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง อาจจะไม่มีความมีประสิทธิภาพสูงภายใต้สถานการณ์อื่นก็ได้ การบริหารงานตามแนวคิดนี้ คือ การวิเคราะห์สถานการณ์และแก้ปัญหาตามสาเหตุ ซึ่งผลที่ได้จะแตกต่างกัน เพราะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เหมือนกัน จึงไม่มีวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหของทุกสถานการณ์ (สมยศ นาวิกาน, 2539, น. 51)

หน้าที่ของผู้บริหารคือ ต้องชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ใดควรใช้เทคนิคอะไร ภายใต้สถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และเวลาใดเวลาหนึ่งจะให้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดกับเป้าหมายของฝ่ายบริหาร

วิธีการบริหารตามสถานการณ์ได้ถูกนำมาใช้เป็นอย่างมากในกิจกรรมการบริหาร โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสร้างแรงจูงใจ

แนวความคิดการบริหารตามสถานการณ์ เชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์ เป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิกิริยาที่บุคคล มีต่อส่วนประกอบที่สำคัญ ๆ ของสภาพแวดล้อม มนุษย์ไม่เพียงตอบโต้สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่จะถูกจูงใจในอิทธิพลรอบข้างด้วย

2. การเป็นผู้นำ

แนวความคิดนี้แนะนำให้ผู้บริหารเป็นผู้นำที่มีความยืดหยุ่น ในการเป็นคนดี มีเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งในบางขณะต้องอาศัยความเข้มงวดเด็ดเดี่ยวด้วย ผู้บริหารควรต้องศึกษาสถานการณ์ของภาวะผู้นำ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำด้วย

3. การจัดองค์กร

แนวความคิดนี้เห็นว่า โครงสร้างองค์กร ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง รวมทั้งสภาพแวดล้อม โดยต้องบริหารงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมขององค์กร และวิทยาการที่ใช้ กล่าวคือ ยิ่งองค์กรมีความสลับซับซ้อนมาก และสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โครงสร้างขององค์กรก็ยิ่งต้องมีความยืดหยุ่นมากขึ้น อาทิ องค์กรมีโครงสร้างแบบราชการ (Bureaucratic structure) เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น

การบริหารตามสถานการณ์ อาจนำไปใช้ในหลายกรณี เช่น การบริหารบุคคลตามสถานการณ์ การวางแผนตามสถานการณ์ ความเป็นผู้นำตามสถานการณ์ การออกแบบองค์กรตามสถานการณ์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีระบบ และทฤษฎีบริหารตามสถานการณ์ มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญกับสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอก ในการบริหารองค์กร โดยทั้งสองทฤษฎีนี้ทำให้ผู้บริหารองค์กรมององค์กรเป็นส่วนย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน และค้นหาวิธีการบริหารให้สอดคล้องเหมาะสมกับองค์กรมากที่สุด โดยอาศัยปัจจัยแวดล้อมตามสถานการณ์ในองค์กรของตน เช่น เทคโนโลยี ขนาดขององค์กร เป็นต้น

โดยในการนำแนวคิดเรื่องการบริหารตามสถานการณ์ มาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ได้แก่

การนำทฤษฎีบริหารตามสถานการณ์ มาเป็นกรอบในการศึกษาวิธีการบริหารการผลิตรายการของโปรดิวเซอร์ (Producer) ในส่วนของการผลิตรายการปกิณกะบันเทิง ว่ามีความสอดคล้อง หรือแตกต่างจากแนวความคิดนี้มากน้อยเพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์รายการวิทยุโทรทัศน์ คือ

วิริยะ กลิ่นเสาวคนธ์ (2536) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์รายการเพื่อท้องถิ่นของ สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ช่อง 12 สุราษฎร์ธานี พบว่า ลักษณะเนื้อหาของรายการข่าว เพื่อ รายงานกิจกรรมหรือผลงานของหน่วยงานราชการ โดยมุ่งไปที่การสร้างภาพพจน์ให้กับหัวหน้า หน่วยงานราชการต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่เป็นข่าวมีความสำคัญมากกว่าเหตุการณ์ที่เป็นข่าว ส่วน เนื้อหาสาระอื่น ๆ เป็นข่าวสารเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองและการปกครอง ซึ่งปรากฏเพียงเล็กน้อย เท่านั้น ส่วนในด้านขั้นตอนและวิธีการดำเนินการผลิตรายการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อน การผลิต ขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนหลังการผลิต โดยลักษณะการผลิตจะต้องได้รับความ ร่วมมือจากหลายฝ่าย ซึ่งฝ่ายงานข่าวจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และทัศนะในการทำข่าวเน้นไปที่ นโยบายขององค์กรสื่อมวลชนของรัฐ คือ เพื่อการสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างรัฐกับประชาชน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รายการ “ข่าวท้องถิ่นภาคใต้” ซึ่งเป็นรายการที่ผลิตขึ้นโดยสถานีในส่วนท้องถิ่น นั้น ได้นำเสนอเนื้อหาสาระด้านข่าวสาร ความรู้ ตามนโยบายขององค์กรผู้ผลิตมากกว่าที่สนองต่อ ผู้ชมในท้องถิ่น เนื้อหาสาระโดยรวมเป็นเรื่องในวงการราชการและเรื่องทั่ว ๆ ไปในระดับประเทศ มิได้มีแต่เนื้อหาในระดับท้องถิ่นเฉพาะภาคใต้เท่านั้น

ศิริวรรณ อาษาศรีเพชร (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษากระบวนการผลิตรายการ ข่าวต่างประเทศ ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ โดยผล การศึกษาพบว่า การผลิตรายการข่าวต่างประเทศ เพื่อออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่ง ประเทศไทยมีกระบวนการหรือขั้นตอนการผลิต คือ แหล่งข่าวซึ่งได้มาจากสำนักข่าวรอยเตอร์ สำนักข่าว เอพี. สำนักข่าว เอเอฟพี. ต่อมาเป็นการรวบรวมและคัดเลือกข่าวตามหลักเกณฑ์ที่กรม ประชาสัมพันธ์กำหนดไว้และคุณค่าข่าว ขั้นตอนที่สามเป็นการแปลและเรียงข่าวให้เหมาะสมกับ การออกอากาศ จากนั้นก็พิมพ์เป็นบทเพื่อออกอากาศ และส่งให้บรรณาธิการข่าวประจำวันตรวจ แก้ไขหรือบรรณาธิการอีกครั้งหนึ่งก่อนนำมาออกอากาศ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย นอกจากนั้นยังมี ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการผลิตรายการข่าว คือ นโยบายของสำนักข่าว เจ้าหน้าที่ผู้แปล ข่าว เวลา และการแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการผลิตรายการข่าว ต่างประเทศนั้น มีขั้นตอนของการผลิตข่าวต่างประเทศในแนวทางเดียวกัน คือ การรวบรวมและ คัดเลือกข่าว การแปลและการเรียบเรียงข่าว และการบรรณาธิการข่าว ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ กระบวนการผลิตมากที่สุดที่ทัศนะของผู้แปลข่าว